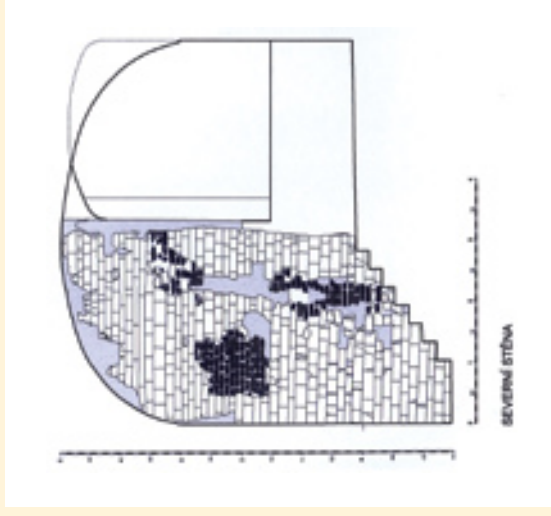
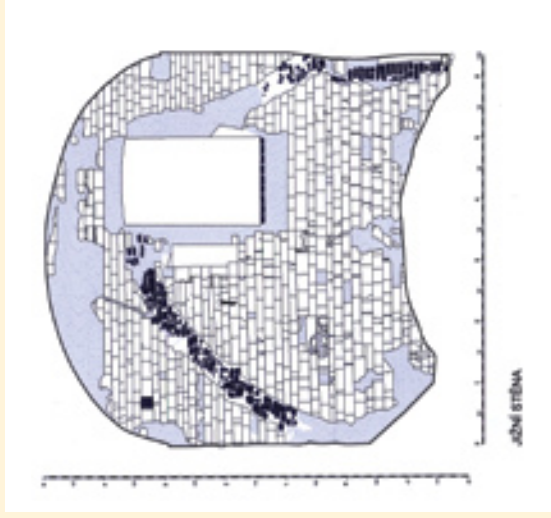

PROSTORY INFORMAČNÍHO CENTRA KLUBU ZA STAROU PRAHU A JEJICH STAVEBNĚ-HISTORICKÁ DOKUMENTACE

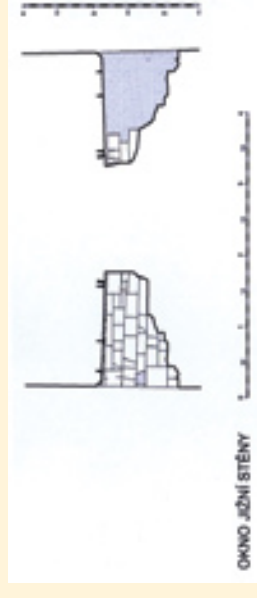
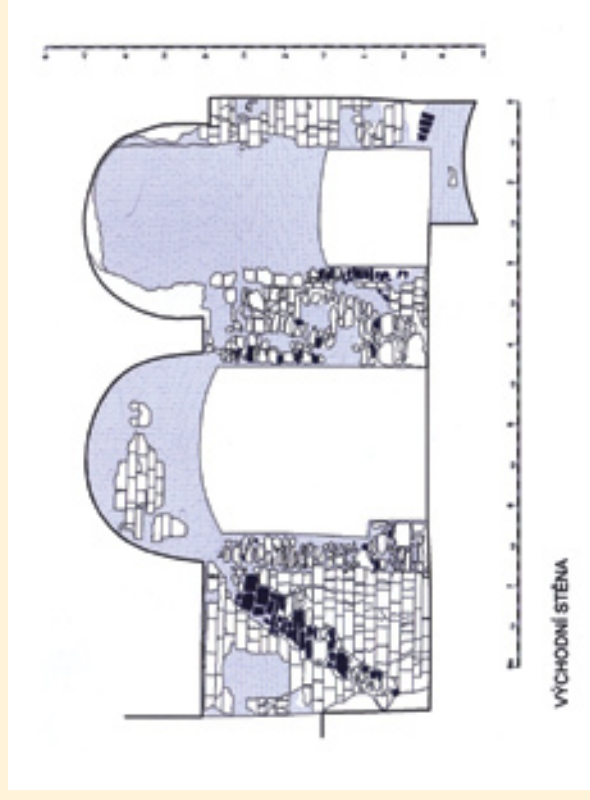
Jan Veselý

V září tohoto roku byla společným úsilím řady profesionálů i dobrovolníků pod vedením člena Domáčí rady Klubu, pana inženýra Václava Jandáčka, dokončena obnova historických prostor v přízemí domu čp. 56/III a Juditiny věže pro informační centrum a knihkupectví Klubu Za starou Prahu.

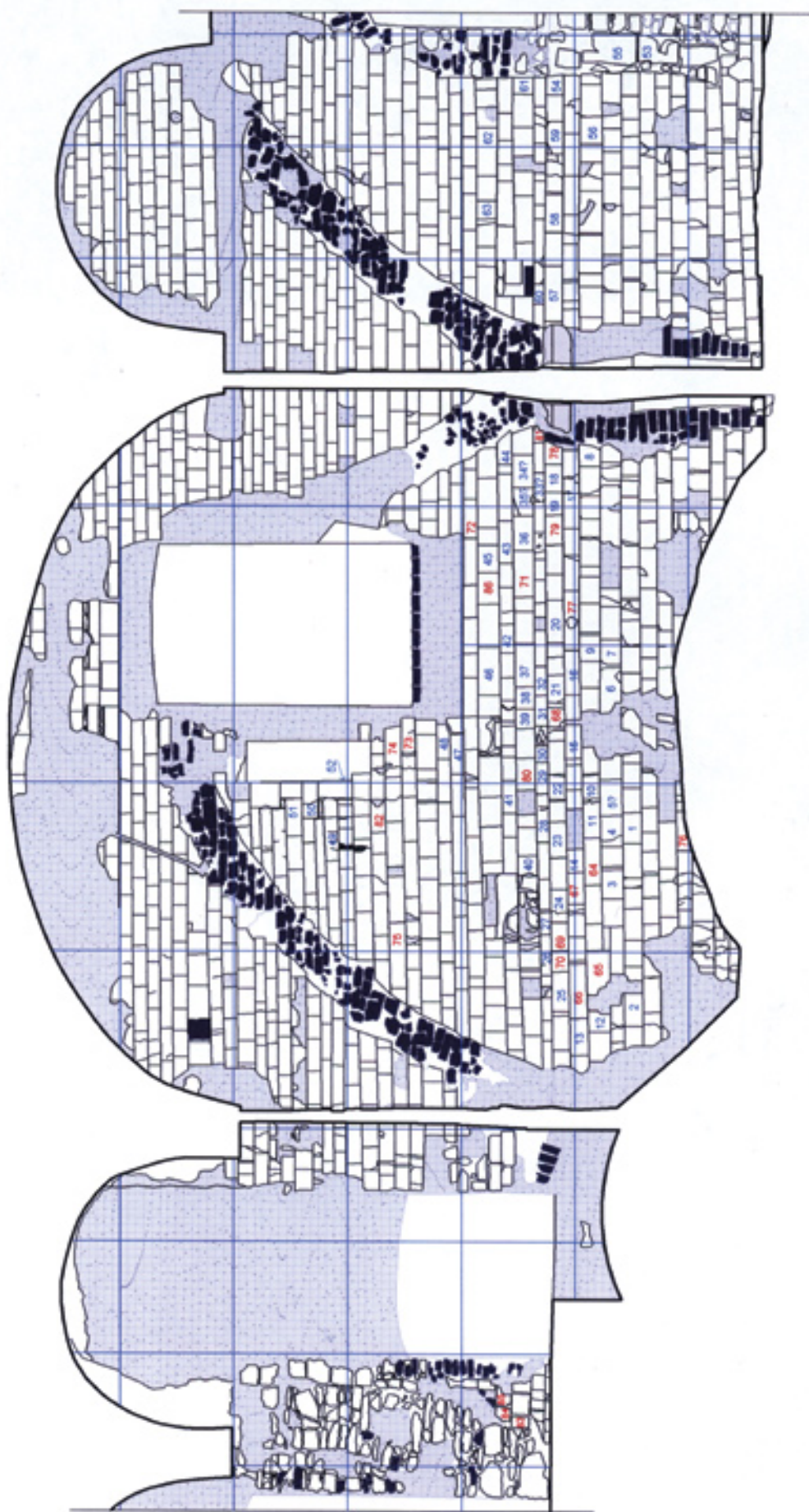
V rámci opravy prostor byla prováděna také rozsáhlá stavebně-historická a památková dokumentace. Hlavním cílem dokumentačních prací bylo zachycení všech podstatných skutečností, nálezočných situací a detailů, které byly čitelné na konstrukcích v prostorách obou síní před současným stavebním zásahem. Konstrukce a povrchy obou prostor byly od 70. let 20. století ve stavu nedokončené obnovy: větší část plochy stěn byla zbavena omítek, plochy kleneb, kde byly omítky ponechány, byly zbaveny souvrství historických nátěrů. Zejména stěny tak skýtaly řadu informací o stavebním vývoji, které bylo před provedením nových povrchových úprav třeba zachytit a interpretovat.

1. Zaměření stěn tzv. Juditiny síně zachycuje s velkou přesností spárořez stěn. Umožňuje detailní analýzu vývoje stěn, stejně jako přesnou lokalizaci rytín i jiných prvků na stěnách. Patrná je zde zejména velká míra porušení původního povrchu románského kvádříkového zdiva mladšími zásahy (světle šedě vyznačeny plochy novodobých omítek ze 60. let 20. století).

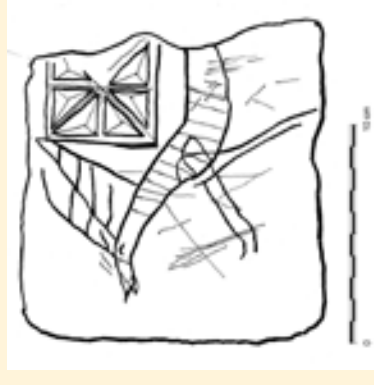
2. Fotoplán východní stěny síně. Fotoplány jednotlivých stěn byly zhotoveny metodou tzv. jednosnímkové fotogrammetrie. Celkový snímek je poskládan z korigovaných záběrů jednotlivých kvadrantů měřické sítě (čtvercová síť o straně základního čtverce 1 m). Fotoplán je vyhotoven v měřítku 1 : 10, s rozlišením 300 dpi. Oproti zaměření zachycuje i barevné a další neměřitelné informace.

3. Výřez ze zaměření stěn se zobrazením pomocné měřické čtvercové sítě a s vyznačením umístění jednotlivých rytin pomocí jejich katalogových čísel na odpovídajících kvádřících. Po zakrytí části stěn s rytinami obětní omítkou byla čísla jednotlivých rytin přenesena v odpovídajícím umístění též na povrch omítky (kvůli snadné orientaci v případě potřeby odhalení některé rytiny pro další výzkum apod).

: ZA STAROU PRAHU :

4. Podoba dokumentace jednotlivých rytin pro katalog. Všechny rytiny byly nejprve fotografovány v sítkém osvětlení a následně ještě in situ překresleny na průhlednou fólii. Rytiny č. 4 a 20 jsou jedny z nejzřetelnějších a nejlépe dokumentovatelných, neboť jejich motivy jsou zřetelné a čistě vyryté. Rytina č. 50 je důležitá jednak kvůli motivu osmicípé hvězdy, který se vyskytuje v souboru vícekrát, jednak proto, že byla v 60. letech nepochybně jednou z prvních objevených. Rytina č. 66 byla objevena teprve v rámci současné katalogizace – nebyla zaznamenána Z. Dragounem v roce 1992. Také tento kvádřík nesl reliéfní osmicípou hvězdu (dochována fragmentárně v pravé části kvádru).

5., 6. K nejdůležitějším objevům v rámci současné dokumentace patří nepochybně torzo plastické klenební konzoly dochované v jihozápadním koutě síně. Konzola, z níž vyběhalo žebro raně gotické klenby, byla nejspíše těžce poškozena požárem v roce 1503, při kterém klenba zanikla. Od následné první renesanční přestavby věže byla skryta ve zdivu paty klenby sklepa a v jejím zásypu.

7. Západní stěna malé renesanční síně – někdejší arkádové loggie. V pravé části snímku je odhaleno románské kvádrkové zdivo věže s cihelnými plombami v místech pozdějších zásahů. Uprostřed je raně renesanční portál, jehož levá stojka je zakryta tříčtveršloupem arkády vrcholně renesanční loggie.

8. V patě severní zdi loggie byly v úrovni nad renesanční podlahou viditelné tři velké pís-kovcové kvádry, výrazně odlišné od zbytku zdíva stěny. Prostřední kvádr má uprostřed líce typický důlek pro zachycení čelistí krepny. Kvádry patrně souvisejí s navazujícími konstrukcemi Karlova mostu.

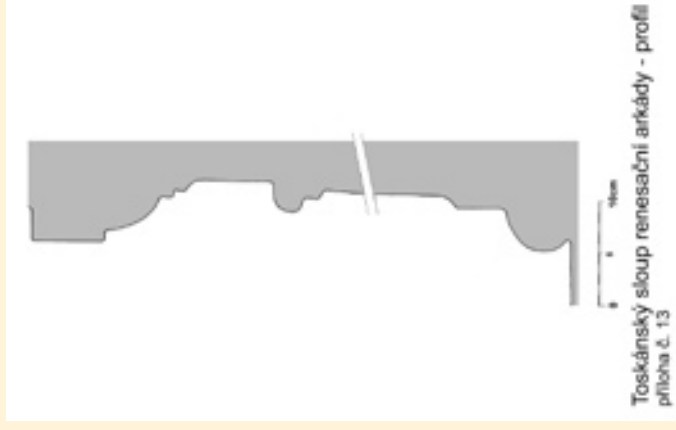
Jedním z hlavních úkolů obnovy prostor bylo uspokojivé vyřešení otázky konzervace a ochrany souboru cca osmdesáti středověkých rytin, které se nacházejí na povrchu řady opukových kvádrů jižní, západní a východní stěny velké síně v přízemí JUDITINY věže. Soubor rytin byl částečně dokumentován po objevení v 60. letech PhDr. Vladimírem Pišou (1) a PhDr. Miladou Vilimkovou (2) a znovu na počátku 90. let 20. století Ing. Janem Sommerem (3) a PhDr. Zdenkem Dragounem (4), nikdy však nebyla provedena dokumentace systematická a vyčerpávající. Nově tedy byla provedena katalogizace a lokalizace všech rytin (obr. 3), jejich kresebná dokumentace v měřítku 1 : 1 a ortogonální fotodokumentace s měřítkem (obr. 4). Značení (číslování) rytin navázalo na práci provedenou PhDr. Zdenkem Dragounem (viz pozn. 4). Význam rytin nebyl zatím znovu zkoumán. Oproti 63 rytinám, identifikovaným Z. Dragounem, bylo nalezeno 81 rytin, přičemž na 4 kvádrících, kde Z. Dragoun lokalizuje rytiny, nebyly naopak tyto nalezeny. Za důležitý objev je možno považovat nalezení fragmentu třetí osmicípé hvězdy na jižní stěně (č. 66 – obr. 4).

Jak pro katalogizaci rytin, tak pro dokumentaci vývoje objektu se ukázalo nezbytným pořízení kvalitního zaměření povrchů stěn JUDITINY síně včetně spárořezu zdíva (obr. 1). Tato část dokumentace byla také časově i technicky nejnáročnější. Zaměření bylo provedeno v místním souřadném systému pomocí metody čtvercového rastru (obr. 2, 3) horizontál a vertikál vnesených přímo na plochu stěn pomocí malířské „brčkačky“ plavenou křídou. Spárořez uvnitř čtverců rastru byl měřen oměrnou metodou, zachycovány byly osy spár (šířka spár byla v pravidelném kvádříkovém opukovém zdivu zanedbána, v cihelném zdivu a v plombách z lomového zdiva byla však zachycena). Následně byly stěny dokumentovány též fotograficky a fotogrammetricky (obr. 2). Zaměření bylo vynášeno přímo do prostředí grafického programu AutoCAD, vybrané detaily byly vynášeny nejprve na milimetrový papír v měřítku 1 : 10 a 1 : 20.

Shrnutí poznatků vyplývajících z dokumentace

Cílem stavebně-historické dokumentace je přirozeně vždy rozpoznání jednotlivých vývojových fází stavebního díla a nalezení souvislosti a vztahů mezi nimi. Nejstarší fáze – románská – pochází patrně ze druhé poloviny 12. století, kdy vznikla, nejspíše v rámci budování JUDITINA mostu, i dnešní menší malostranská mostecká věž, zvaná JUDITINA. Větší část věže je dodnes v obvodovém zdivu zachována. Věž má mírně obdélný půdorys o vnitřních rozměrech 7,5 x 6,4 m a tloušťce zdí 1,65–1,85 m v úrovni přízemí. Zdivo má líce vyzděné z opukových kvádrů kladených v nestejné vysokých řádcích. Spáry zdiva jsou podřezávané. Líce zdiva nebyly omítnuty. Původní dispozice věže je zatím neznámá. Z otvorů se dochovalo jediné střílnovité okno v jižní stěně a fragment špalety náležející nejspíše dveřnímu otvoru na stěně východní. Situace na severní, západní i východní stěně je však zřejmá: několika fázemi mladších otvorů. Díky podrobné dokumentaci spárořezu románského kvá-

9. Zaměření profilace sloupů loggie. Všechny tři sloupky v dokumentovaném prostoru byly silně poškozeny. Profilace musela být proto snímána na více místech všech sloupů a výsledně integrována do zobrazeného výkresu.

dřívového zdiva se podařilo zachytit stopy úrovně vodorovné konstrukce mezi stěnou a přízemím – románské stavby. Jedná se o tři kapsy po trámech stropu mezi sklepem a přízemím románské věže. Úroveň podlahy přízemí byla v době výstavby věže 111 cm pod parapetem dochovaného okna. Zběžným ohledáním stěn ve sklepech pod JUDITINOU síní bylo zjištěno, že současná úroveň podlahy sklepa je výsledkem dvojnásobného prohloubení základové spáry věže, přičemž základová spára románského zdiva a patrně i úroveň podlahy románského sklepa se nacházela cca 140 cm nad dnešní podlahou sklepa. Výška spodního podlaží věže byla tedy přibližně 2,6 m. Podle rozmístění kapes po trámech v jižní stěně se zdá, že sklep a přízemí věže spojovalo schodiště, umístěné při západní stěně sklepního prostoru, stoupající od severu k jihu, s výstupní podestou v jihozápadním koutě přízemí. Úroveň stropu nad přízemím se nepodařilo jednoznačně identifikovat.

V raně gotické vývojové fázi prostoru JUDITINY síně došlo přinejmenším v úrovni sklepa a přízemí k přepatrování. Dřevěný strop mezi sklepem a přízemím byl odstraněn, úroveň podlahy sklepa byla snížena o cca 60 cm, a v prostoru obou podlaží byla vybudována velká síň s křížovou klenbou s diagonálními žebry. Konstrukce klenby byla osazena do drážek vysekávaných v románském zdivu věže – v koutech jsou diagonální drážky pro žebra, v ploše stěn průběžné kapsy pro čela klenebních kápí (obr. 1).

Žebra byla, soudě dle dochovaných fragmentů v jihozápadním a jihovýchodním koutě, opuková, kápě klenby byly vyzděny z cihel. Žebra byla patrně vysoká, klínovitá a vybíhala z pětibokých konzol (polovina osmiúhelníku, obr. 5. 6), nacházejících se cca 120 cm nad podlahou síně. V severozápadním koutě neměla klenba pravidelný koutový výběh. Severní a západní kápě se stáčely ke svislici výběhu již ve vzdálenosti 210–235 cm od kouta. Románské zdivo v koutě je neporušené, na zmíněné výběhy kápě však navazují svislé jizvy v lících severní a západní stěny. V severozápadním koutě byla tedy vestavěna do prostoru síně nějaká hmota, které se klenba přizpůsobovala. V úvahu přicházejí buď otopné zařízení – krb –, nebo schodiště do vyššího podlaží. Na rozdíl od dalších míst v síni, kde lze přítomnost topeniště, nebo osvětlovacích zařízení (byť mladších) dobře identifikovat podle značného zadehtování povrchu stěn, nejsou zde zadehtování ani saze dohledatelné. Ani zřetelnější stopy po případném schodišti zde však nejsou. Konečnou interpretaci je tedy nutné ponechat pro budoucnost. Důležité je, že pro fázi, kdy byla vybudována klenba, nemáme přesvědčivě doložen žádný otvor, kromě okna v jižní stěně, které bylo ponecháno v původním – románském – stavu.

Druhá gotická fáze vývoje prostoru síně souvisí se vznikem známých rytinek na povrchu kvádříků zdiva. Vysoký prostor raně gotické síně patrně přestal svými parametry vyhovovat uživatelským požadavkům, takže do něj byly vloženy další konstrukce. Došlo patrně ke změně komunikačního schématu na úrovni přízemí, nebo byly upraveny otvory. Je možné, že došlo rovněž ke změnám v niveletě terénu okolo věže, neboť nové dveře (obr. 1 – západní stěna) proražené v západní stěně síně měly práh cca 1 m nad podlahou síně. Na dveře navazoval stupínek, pavlač či ochoz, obíhající prokazatelně podél jižní poloviny západní stěny, kolem jižní stěny a kolem jižní poloviny východní stěny. Z úrovně tohoto „ochozu“ byly do kvádříků románského zdiva věže vyryty zmiňované rytiny, které se vyskytují na západní, jižní a východní stěně právě v jeho rozsahu a v dosahu člověka z jeho úrovně (obr. 3). „Ochoz“ patrně spojoval nové dveře v západní stěně s dalšími dveřmi, nacházejícími se zřejmě ve stěně východní. Propojení „ochozu“ s úrovní podlahy síně krátkým schodištěm nelze doložit, ale lze jej předpokládat. Mohlo se nalézat stejně dobře při severozápadním, jako při severovýchodním koutě.

Třetí rozpoznatelná gotická fáze vývoje sledovaných prostor se projevila na vnějším lici východní obvodové stěny věže. Zde, v prostoru pozdější renesanční loggie, se podle historických pramenů nacházela od 14. století celnice, kterou drželo Staré Město pražské. Podoba této prvotní celnice, která byla zpočátku patrně pouze přístavkem přílepeným k východnímu průčelí věže, není známa. V kvádříkovém lici zdiva věže jsou však ve výšce cca 3,2 m nad podlahou renesanční loggie zřetelné tři otvory, vyplněné cihelnou zazdívkou (obr. 7). Jedná se nepochybně o kapsy pro stropní trámy této celnice. Otázkou zůstává, zda nepochází ze stejné doby alespoň v jádře i severní obvodová zeď renesanční loggie. Charakter zdiva této stěny – opukové, řádkované, z menších nepravidelných, na plocho kladených kamenů – neumožňuje

sám o sobě časové zařazení konstrukce. Při severozápadním koutě je ve zdivu patrně seno několik druhotně užitých „románských“ opukových kvádříků. V odhalené části základu této zdi byli v poloze pod západním výkladem odhaleny tři velké kvádry z hrubozrného pískovce (jeden s důlkem pro zaháknutí krepny), poukazující na souvislost s navazujícími konstrukcemi mostu (obr. 8).

Takzvaná Juditina věž vyhořela prokazatelně při požáru Malé Strany v roce 1503 (5). Toto je pravděpodobně také datum zániku raně gotické klenby síně v přízemí věže a *datum post quem* pro následné výrazné změny v celém organismu stavby. Fakt, že klenba zanikla následkem požáru, je doložitelný na základě interpretace souvislosti barevných změn povrchu opukového zdiva stěn v síni s jizvou po této klenbě. Povrch zdiva stěn je na většině povrchu dochovaného kvádříkového zdiva silně zarudlý. Tmavě rudé zbarvení je však na několika místech ostře ohraničeno. Nahoře tvoří hranici právě jizva po raně gotické klenbě. Nad ní jsou stěny buď bez zbarvení, nebo pouze slabě naružovělé. Světlejší pás nezarudlého zdiva je však ohraničen i shora, ostrou linií v úrovni 4,65 m nad renesanční podlahou síně. Nad touto linií je zdivo opět tmavě zarudlé. Požár tedy propukl jak v horních podlažích, tak v gotické síni v přízemí věže. Následkem oboustranného útoku klenby požárem a nepochybně i pádem prohořelých konstrukcí dřevěných stropů a krovu z vyšších částí stavby došlo k destrukci klenby, která se zřejmě propadla. Zatímco na počátku požáru, kdy byl oheň nejprudší, byly žáry vystaveny pouze nezakryté plochy stěn, po provalení klenby a zásypů došlo i k zasažení té části stěn, která byla původně chráněna zásypem na klenbě. Tyto partie jsou proto pouze zaružovělé. Část konstrukce klenby se zásypy zřejmě přes to všechno vydržela na místě. Proto zůstaly některé části zdiva nezabarvené. Věž, požárem takto těžce poškozená, byla patrně v následujících letech opravena. Došlo ke změně patrovaní. Úroveň základové spáry byla znovu prohloubena a ve spodní části věže byl zřízen sklep. Ten byl zpřístupněn šíjí umístěnou ve východní stěně věže při jihovýchodním koutě, opatřenou prostým půlkruhově zakončeným pískovcovým portálkem. Sklep byl zaklenut kamennou valenou klenbou stlačeného eliptického profilu, založenou na přízdvíčkách o síle cca 0,4 m přiložených k západní a východní stěně. Nad sklepem byla zbudována nová velká síň, sklenutá obdobnou valenou klenbou stlačeného eliptického profilu. Klenba je členěna na obou stranách dvojicí asymetricky rozmístěných trojbokých výsečí s vytaženými omítkovými hřebínky. Vzhledem ke změně úrovní podlah byla tato síň nepochybně vybavena novými otvory, a to patrně jak dveřmi, tak okny. Podobu oken nelze dnes nijak blíže určit. Jejich polohu je zřejmě nutné hledat v místě mladších otvorů v severní stěně při SV koutě a ve východní stěně při JV koutě. Nelze vyloučit, že bylo již v této době zřízeno rovněž nové okno na jižní straně, západně od původního okénka románského. Jediný otvor, který se dochoval dodnes v autentické podobě, je dveřní otvor na ose východní zdi. Tento otvor má hlubokou níku se šikmými špaletami a stoupajícím segmentovým záklenkem, otevírající se do prostoru síně, a je na vnější straně opatřen raně renesančním pískovcovým

ostěním s mělkým reliéfním geometrickým dekorem (obr. 7). Ostění je členěno na dveřní otvor a nadsvětlík. V nadsvětlíku se nachází kovaná renesanční provlékaná mříž s centrálním kruhovým okem, v němž je dekorativní listový prvek. Toto ostění je v opukovém zdivu věže osazeno do cihelné zazdívký navazující na zazdítku kapes stropních trámů prvotní celnice.

Druhá renesanční fáze úprav sledovaných prostor proběhla na počátku 90. let 16. století. Dokládá to datace na stavbě samé. Nápis na bosovaném portálu vstupních dveří domu čp. 56/III obsahuje datum 1591. Tehdy byla vystavěna nová staroměstská celnice při malostranské mostecké věži – dnešní dům čp. 56/III. Celnice – dnes východní křídlo domu – byla spojena s věží patrovou arkádovou loggií, zajišťující jednak přístup suchou nohou z celnice do prostorů v přízemí věže, jednak přístup do vyšších pater věže. Arkáda loggie měla tři široká a jedno úzké (východní) pole, v přízemí byla sklenuta křížovými klenbami a měla půlkruhové archivolty, v patře byla plochostropá a měla rovný architráv. Pískovcové sloupky toskánského rádu (obr. 9) byly natřeny tmavě šedě. K věži byla loggie přiložena na spáru. Přizvední 3/4 sloup přiléhající k východní stěně věže zakrýval z větší části stojku portálu vstupu do přízemí věže, pocházejícího z první renesanční přestavby starší o cca šedesát let (obr. 7). O otvorech, jimiž se loggie obracela k severu na most, nevíme nic určitého.

Další vývoj sledovaných prostor můžeme datovat pouze přibližně. V roce 1785, po sloučení pražských měst, prodala obec dům čp. 56 i s Juditinou věží Melicharu Albrechtovi. Výraznější změny lze tedy předpokládat po tomto datu. K celkové klasicistní přestavbě domu čp. 56 došlo patrně v první třetině 19. století, prokazatelné však před rokem 1845. V této době byly v přízemních prostorách věže i v přízemí arkádové loggie zřízeny krámy. Prostory přízemí věže a loggie byly odděleny zazděním vstupního portálu. Loggie byla na dvorní straně zaslepena a byly zřízeny dva krámové výklade směrem na most. Zároveň došlo nepochoybně v severní stěně věže ke zřízení krámského výklade ústícího do průjezdu mostecké brány. Ve stejné době došlo patrně rovněž k navýšení úrovně podlah v obou prostorách o cca 130 cm, na úroveň ulice. V někdejší arkádové loggii musela být proto vyřezána kovaná táhla mezi sloupky a severní stěnou, která by bránila průchodu. V přízemí věže byly upravovány snad již starší otvory v jižní a východní stěně, kterými byly zpřístupněny přístavky, zřízené na obou stranách při fasádách. Není jisté, zda již tehdy došlo také k rozdělení obou prostor příčkami a ke zřízení nových komínů. Tyto úpravy však byly patrně rovněž realizovány ještě v rámci 19. století.

Podoba sledovaných prostor se od konce 19. století patrně nijak výrazně neměnila až do konce 50. let 20. století. V 60. letech došlo v rámci provádění průzkumu budovy k odhalení středověkých rytin v interiéru přízemí věže. Následoval asi nejvýraznější zásah od klasicistní přestavby. Byly odstraněny dělicí příčky, vybrán násyp až na úroveň renesančních podlah a v přízemí věže byly sejmuty z celé plochy stěn omítky. Podél jižní a západní stěny byl rovněž vybrán násyp na renesanční klenbě sklepa, aby byly zpřístupněny celé plochy stěn s objevenými rytinkami. Přístup do věže z průjezdu mostecké brány byl zaslepen a byly obnoveny renesanční dveře mezi věží a někdejší arkádovou loggií. Po provedení těchto úprav se práce před dokončením zastavily a oba prostory zůstaly až do roku 2005 bez využití.

Závěr

Provedená dokumentace byla vzhledem k množství nashromážděného materiálu především zachranná a kumulativní. Hlubší interpretace náleзовých situací si vyžadá více času a patrně rovněž srovnávací studium obdobných detailů na jiných pražských stavbách. Výhledově se počítá s prezentací výsledků průzkumu přímo ve zpřístupněných prostorech informačního centra Klubu Za starou Prahu.

Poznámky:

1. Píša, Vladimír: *Ochrana archeologických památek v Praze*, Archaeologia historica 5, 1980, s. 143–146
2. VILÍMKOVÁ, Milada: *Ryté kresby na kvádřikovém zdivu Malostranské mostecké věže v Praze*, Obnova památek, Šumperk 1972, s. 68–71
3. SOMMER, Jan, VARHANÍK, Jiří, STEHLÍKOVÁ, Dana: *Marginálie k umění doby posledních Přemyslovců*, Umění XXXII, 1984, s. 23–37
4. DRAGON, Zdeněk: *Rytiny v románské mostecké věži v Praze a otázka jejich restaurování*, Archaeologia historica 19, 1994, s. 307–317.
5. ZÁHRADNÍK, Pavel: *Karlův Most – SHP, část – Dějiny objektu*, září 2005